

**LATİN AMERİKA SU MAHKEMESİ BAŞKANLIĞINA  
KOSTARIKA**

- DAVACI** : Hasankeyf'i Yaşatma Girişimi  
İstasyon Cad. Sümer Park Kampüsü Yerel Gündem 21 Evi  
Diyarbakır
- DAVALI** : 1- Enerji Ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı- ANKARA  
2- T.C Başbakanlık- ANKARA  
3- DSİ Genel Müdürlüğü-ANKARA  
4- Çevre Ve Orman Bakanlığı-ANKARA  
5- Almanya Başbakanı / Mrs Angela Merkel- Berlin /ALMANYA  
6- Almanya Ekonomi Bakanı / Mr Michael Glos-Berlin/ ALMANYA  
7- Almanya Hermes direktörü / Mr Hans Janus-Berlin/ALMANYA  
8- Almanya İhracat Kredi Kuruluşu  
Euler Hermes Kreditversicherungs-AG / Euler Hermes Kredi  
Sigortası; Director: Dr. Hans Janus  
9- Avusturya Başbakanı / MrWerner Faymann  
10-Avusturya Maliye Bakanı / Mr Wilhelm Molterer  
11- Avusturya İhracat Kredi Kuruluşu  
ÖKB - Österreichische Kontrollbank AG / Austrian  
Controllbank / Avusturya Kontrolbankası  
Director: Mr. Dr. Rudolf Scholten  
Mr. Werner Schmied  
Strauchgasse 1-3 und Am Hof 4, A-1011 Vienna  
12-İsviçre Federal Başbakanı / Mrs Micheline Calmy-Rey:  
13-İsviçre İhracat Kredi Kuruluşu  
SERV – Schweizer Exportrisikoversicherung / Swiss Export  
Risk Insurance / İsviçre İhracat Risk Sigortası  
Director Mr. Christoph Sievers  
Kirchenweg 8, CH-8032 Zürich  
14- Societe Generale  
Mr. Daniel Bouton  
Chief Executive Officer / Genel Direktör  
Cedex 18, 75886 Paris, Fransa/France  
15- Bank Austria Creditanstalt AG  
Vorstandsvorsitzender / Yönetim Kurulu Başkanı  
Mr. Erich Hampel  
1010 Wien, Schottengasse 6 – 8, Avusturya/Austria  
16- DekaBank - Deutsche Girozentrale  
Mainzer Landstraße 16,  
60325 Frankfurt am Main, Almanya/Germany  
Vorsitzender Mr. Franz S. Waas  
17-UniCredit Bank / Mr. Alessandro Profumo  
Milano/Italya

**NOT: Hasankeyf'i Yaşatma Girişimi gönüllülerden oluşmaktadır, hiç bir maddi kazanç beklememektedir.**

**DAVA KONUSU** : İlisu barajının yapımından vazgeçilmesi, yürüttüğümüz hukuki sürecin ve proje karşısındaki tutumumuzun mahkemece tespit edilerek haklılığımızın kamuoyuna ve ilgililere duyurulmasına karar verilmesi talebidir.

**AÇIKLAMALAR : A- İLISU BARAJ PROJESİ NEDİR**

İlisu Barajı ve Hidroelektrik Santrali gerçekleşmesi durumunda Mardin ve Şırnak il sınırları içinde kalacaktır. Suriye sınırına yaklaşık 45. km uzaklıkta Dicle Nehri üzerinde planlanmaktadır. Dicle nehri Hazar gölünden başlıyor, ardından Diyarbakır, Batman, Mardin ve Şırnak illerinden geçerek Süriye ile 35 kilometre sınır çizerek Irak topraklarına akmaktadır. Mosul ve Bağdat şehirlerinden geçerek Fırat ile birleşip Şat Ül Arap adını almakta ve Basra körfezine dökülmektedir.

Dicle nehri 136 km boyunca suni bir göle çevrilmesi planlanmaktadır. Baraj gölü yaklaşık 313 km<sup>2</sup> büyüklüğünde bir alanı etkileyecektir. 12 bin yıllık tarihe sahip olan antik kent Hasankeyf sular altında kalacaktır. İlisu Hidroelektrik Santrali tamamlandığında 1200 MW kurulu güce sahip olacaktır. Yılda ortalama 3833 GWh elektrik üretecektir. İlisu Barajı uluslar arası bir konsorsiyum (Avusturya, Almanya, İsviçre ve Türkiye) tarafından yapılacaktır. Finansmanın yarısı dış kredili bir projedir. Projenin inşa maliyeti 1,2 Milyar Euro, yeniden yerleşim giderleri 0,8 Milyar Euro. Bütçenin maliyeti toplam 2 Milyar Euro olacaktır.

İlisu projesi GAP'ın Atatürk barajından sonraki en önemli barajıdır. GAP 80'li yıllarda büyük iddialarla ortaya atıldı. Ülkenin enerji üretimine büyük bir katkıyla beraber 1,75 Milyon alanda sulama hedeflendi. Buna dayanarak 3,8 Milyon insana iş sahası açılacağı belirtildi. Bugüne kadar GAP %55 civarında gerçekleşmiş olmasına rağmen bölge insanı (Gaziantep ilinin dışında) hiç bir hissedilir fayda görmemiştir.

**OLAYLAR VE TALEPLER**

**A) İlisu Baraj projesinin tarihçesi**

Dicle nehri üzerinde planlanan İlisu Barajı ve Hidroelektrik Santrali (HES) Projesi'nin etüt çalışmaları 1954 yılında başlayıp 1982 yılında GAP projesi (Güneydoğu Anadolu Projesi) çerçevesinde kabul edildi. İlisu Projesi oldukça uzun bir süredir tartışılrsa da, asıl olarak, hükümet tarafından 1996/1997 yılında yatırım programına alındıktan sonra gündeme geldi. İlisu barajının tek amacı enerji üretmek olsa da, yapılması planlanan sulama amaçlı Cizre barajı için ön şart konumundadır.

1998 yılında yedi Avrupalı şirket ve üç Türk şirketten oluşan "birinci" İlisu Konsorsiyumu, Türkiye ve Avrupa'dan çok sayıdaki sivil toplum kuruluşları (STK) tarafından 1999 ile 2002 arasında yürütülen geniş kampanyalar sonucu, üç Avrupalı şirketin ve bir bankanın çekilmesiyle dağıldı.

2001 yılının ekonomik krizini atlatan yeni hükümet, 2004 yılında tekrar 4 Türk ve 6 Avrupa'lı şirketle 'ikinci' İlisu Konsorsiyumunu oluşturdu. Türk şirketlerinden inşaat işleri liderliğini Nurool yaparken, Andritz şirketi elektromanyetik işleri ve konsorsiyumun genel liderliğini üstlenmiştir.

Ancak, bu konsorsiyum ihale sonucu değil, mevcut yasalar göz ardı edilerek ve hükümetler arası yapılan ikili protokollere dayanılarak, hükümet adına projeyi yürüten Devlet Su İşleri (DSİ) tarafından oluşturuldu.

**B) Hükümetin projeden beklentileri**

- Başta Diyarbakır, Mardin, Batman, Siirt ve Şırnak illeri olmak üzere Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin tamamının kalkınmasına katkıda bulunacaktır.
- Türkiye'nin enerji ihtiyacını karşılama açısından önemli bir kaynak olacaktır.
- 7 yıllık İnşaat süresince 1000 ile 4500 kişiye iş imkanı sağšana
- Baraj altında kalacak mevcut yol, köprü, demiryolu ve yerleşim alanlarının yeniden çağdaş bir teknikle yapılması sağlanacaktır.
- Ilısu barajının yapımından sonra yapılacak olan Cizre barajı ile 121 bin hektar alanda modern sulama teknikleriyle sulama yapılacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti hükümeti tarafından açıklanan bu beklentiler inandırıcı değil, bunu daha sonra açıklayacağımız bilgilerle kanıtlayacağız.

### **C) Hasankeyf'i yaşatma girişiminin kuruluşu amacı ve çalışmaları**

Ilısu Barajı'nın yapımından birebir etkilenecek olan (Diyarbakır, Batman, Mardin, Siirt, Şırnak) yerleşim yerlerindeki yerel yönetim temsilcileri, yerel sivil toplum kuruluşları ve meslek odalarının bir araya gelerek Ocak 2006'da oluşturduğu "Hasankeyf'i Yaşatma Girişimi", bölgede yaşayan halkın proje konusundaki şu düşünceleri ve duruşlarını temsil etmek üzere bir araya gelinmiştir.

- Başta insanlığın ortak mirası olan en az 12 bin yıllık antik kent Hasankeyf olmak üzere, Dicle vadisindeki yüzlerce arkeolojik sit alanları ve çok sayıda kültürel değerler su altında kalacaktır.

- Onbinlerce insan (78.000 kadar insan) Ilısu barajı projesinden dolayı yerinden göç ettirilip kentlerde ekonomik, sosyal ve psikolojik sorunları arttıracaktır.

- Bölgemiz açısından çok büyük değeri olan Dicle vadisinin zengin bitki örtüsü ve canlı varlıkları yok olacaktır.

- Bölgedeki diğer baraj projelerinden de görüldüğü gibi bölgemizin ekonomik ve sosyal yaşamına olumlu bir etkisi beklenmemektedir.

- Doğrudan ve dolaylı etkilenecek olan ve asıl söz sahibi olması gereken Ilısu baraj alanı halkı ve bölge halkının (paydaşlar), hiçbir şekilde onayına başvurulmadan Ilısu barajı projesi gerçekleştirilmek istenmektedir.

Amaç; Ilısu Barajı havzasındaki binlerce yıllık kültürel ve doğal mirası gereği gibi gözetmeyen planlama anlayışına karşı bilimsel ve toplumsal bir duruş sergilemek; merkezine insanı, doğayı, tarihi ve kültürel mirası alan bir kalkınma perspektifiyle üretilecek alternatif projelerle sadece Hasankeyf'te değil Türkiye'nin birçok yöresinde benzeri tehditler altında bulunan antik kentlerimizi kurtarmanın mümkün olduğunu anlatmaya çalışmak ve Hasankeyf antik kentinin sular altında bırakılmamasına dair nihai bir sonuca ulaşacak, geleceğe yönelik ve kalıcı bir çözüm stratejisi oluşturmaktır.

Girişim bugüne kadar yürüyüş, konser, fidan dikme, imza toplama, sergi, sempozyum gibi çok sayıda etkinlikler düzenledi, alan araştırmaları yaptı ve projeyi inceleyerek raporlar hazırladı ve hazırlattı.

### **D) Ilısu baraj projesine yönelik eleştiriler**

#### **D.1) ÇEVRESEL ETKİLER**

Fırat nehri üzerinde kurulan baraj ve baraj gölleri ekosistemi alt üst etti. Böylece Dicle Nehri Vadisi, flora ve faunasıyla canlılığını koruyan bölgenin son kalan nehir ekosistemi konumundadır.

İlisu Barajı rezervuar alanı oluşturulması öngörülen ve Hasankeyf'i de içine alan, Dicle nehrinin yaklaşık 136 km uzunluğundaki kesiminde, derin kanyon biçimindeki vadilerin de bulunduğu kıyılar, eşsiz görsel güzelliklere sahip olmasının yanı sıra yaban hayatı açısından yeri doldurulamaz derecede önemlidir.

2005 yılında hazırlandığı belirtilen ÇED Raporu uluslararası kriterleri yerine getirmiyor. Bu rapor kredi teminatını veren üç Avrupalı hükümetin talebi üzerine hazırlandı. Yani Türkiye'deki ÇED mevzuatına tabi değil, yani vatandaşların itiraz etme hakkı yok.

Yalnızca Hasankeyf ilçesi ve yakın çevresini kapsayan bölgenin kuşları, yakın yıllarda araştırılmış, bu araştırma kapsamında yörede 123 kuş türü gözlenmiştir. Yörede bulunan ve Ilisu Barajı projesinin gerçekleşmesi durumunda olumsuz etkilenecek kuş türlerine ilişkin olarak özetle şunlar belirtilebilir:

Türkiye'de nesli yüksek ölçekte tehlike altında olan kuş türlerinden tavşancıl, Dicle Vadisi'nin Hasankeyf yakınlarındaki sarp kaya duvarlarındaki oyuklarda kuluçka yapmaktadır. Bu kartal türünün Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde üreyen yalnızca üç çifti bilinmektedir.

Yöre kuşlarından alaca yalıçapkını Türkiye'de soyu kritik derecede tükenme tehlikesi bulunan türlerden biridir.

Leyleğin ülkemizde kışlayan yalnızca 20-30 bireyinden önemli bir bölümü Dicle nehri civarında, en az bir çifti ise Hasankeyf'te görülmektedir.

Dünya ölçeğinde nesli tehlike altında olan küçük kerkenezin yaklaşık 35 çiftten oluşan üreme kolonisi Hasankeyf'teki kaya duvarlarda düzenli olarak yuvalanmaktadır.

Ülkemizde ilk kez gözlenerek kaydedilen karakuyruk (*Cercomela melanura*) Hasankeyf yakınlarında görülmüştür (COFTA ve ark. 2005).

Nehir yakınlarındaki sarp kayalıklarda bulunan irili ufaklı oyuklar çok sayıda kuş türü için yuvalanma alanı oluşturmaktadır. Bu alanlarda sayısız kuş, kalabalık sürüler oluşturacak şekilde yoğunlaşmaktadır. Dolayısıyla nehir yakınlarındaki doğal kayalıklar, yöredeki kuş varlığı açısından çok değerli alanlardır. Dicle nehrinin değişik kesimleri büyük sayılarda göçmen kuşların ilkbahar ve sonbaharda konaklayarak dinlenmek ve beslenmek için kullandıkları alanlardır. Kuşlar, diğer canlı gruplarına göre, gözlenmelerinin, tanınmalarının ve zaman içerisinde uğradıkları değişikliklerin izlenmesinin kolay olması nedeniyle, herhangi bir alanın sahip olduğu ekolojik değer, varsa o alandaki değişim ve bozulmaların göstergesi olarak kabul edilmektedir. Hasankeyf bölgesi, sahip olduğu önemli sayı ve çeşitlilikteki kuş varlığıyla Güneydoğu'daki nehir sistemlerinin elde kalmış sağlıklı nadir parçalarından birini oluşturmaktadır ve öyle kalmalıdır.

Yok olmakla yüz yüze olan diğer canlı türü ise Fırat yumuşak kabuklu kaplumbağasıdır (*Rafetus euphraticus*). Dünyada yalnızca Dicle-Fırat su sisteminde yaşayan ve soyu yüksek derecede tükenme tehlikesi altında olan bu tür (IUCN 2004a), tamamen akarsuya bağımlıdır.

Ayrıca Fırat kavağı (*Populus euphratica*) gibi yöreye özgü bazı bitkiler de artık Fırat'tan çok Dicle kıyılarında yaşam alanı bulabilmektedir. Ilisu Barajı ile yok olacaktır.

Su tutulduktan sonra nehrin alt kısımlarında da flora ve fauna olumsuz etkilenecektir. Bunun nedeni olarak barajın alt kısmına bırakılan suyun çok daha soğuk olması ve sediment taşımamasını gösterebiliriz.

Büyük bir baraj gölünün oluşmasıyla bölgedeki nem oranı artacak, bununla beraber iklim değişikliği de söz konusu olacaktır. İklim değişikliği yağış oranının yanında çok sayıda bitki ve hayvan türlerini olumsuz etkileyecektir.

Nem oranının artması suni göle yakın tarım alanlarını da olumsuz etkileyebilecektir. Fırat bölgesinde örneğin üzüm üretimini ciddi oranda düşürdü.

Oluşacak baraj gölünde su kalitesinin ciddi bir şekilde düşmesi beklenmektedir. Bunun nedeni baraj gölüne akacak kentsel atık su ve sulamada kullanılan suda yatmaktadır. Bu gelişme kaçınılmaz olduğu için baraj gölündeki tüm canlı varlıklar neredeyse yok olacaktır. Bundan dolayı hükümetin iddia edildiği gibi balıkçılık mümkün olmayacaktır.

Beklenen su kirliliğinden dolayı şu enfeksiyon hastalıkları ortaya çıkacaktır: Hepatit A, Salmonella, Para-Tifo, Amipli Dizanteri vs. Yine şark çıbanı ve sıtma vakalarında artışlar olacağı kaçınılmazdır. Burda yine Fırat nehri üzeri kurulan baraj göllerini öne sürebiliriz.

Yarı kurak olan bölgemizde jeolojik özelliklerden ve ormanların kesilip yakılmasından da dolayı baraj gölün 50 ile 70 yıl içinde sediment (kum gibi) ile dolması beklenmektedir. Bu da barajın ve HES'in uzun vadeli ekonomik işletmesini düşürmekte. Böylesi bir durum Keban barajı için yakında beklenmekte.

Burda önemle belirtmek isteriz: **Hidroenerji yenilenebilir enerji türlerinden değildir!** Bunun nedeni şöyle açıklayabiliriz: Genelde sosyal, kültür ve ekolojik kayıpları çok yüksektir. Özellikle tropikal bölgelerde Sera gaz etkisi görünmekte. Yoksulluğun giderilmesinde etkili değildir. Bir çok durumda ülkeleri borç batağına sürüklüyor. Ayrıca sedimentasyon sonucu baraj gölü hacmi kaybı görünmekte.

## **D.2) TARİHİ VE KÜLTÜREL ETKİLER**

İlisu barajının planlandığı bölge uygarlık tarihi açısından son derece önemli ve yukarı Mezopotamya olarak bilinmektedir. Burada insanlığın yerleşim yerleri bulunmakta. CED raporuna göre Ilisu barajı Hasankeyf de dahil olmak üzere toplam 289 arkeolojik sit alanını etkileyecek ancak %40 ında yüzey araştırması yapılmış bu araştırmalar tamamlanabilirse sit alanı sayısının en az iki katına çıkması beklenmekte bölgede bugüne kadar 14 sit alanı kazısının yapılabildiği şuan 7 sit alanında kazı yürümekte baraj sularının gelmesi ile birlikte tarihi zenginlikler gün ışığını çıkmadan yok edilip ve insanlık kültürü büyük katliama uğrayacaktır.

Bu arkeolojik sit alanları içinde en çok göze çarpan antik kent Hasankeyf'tir. Hasankeyf en az 12000 yıl boyunca sürekli bir yerleşim yeridir ve halen canlıdır. 1960 lı yıllara kadar halk tarihle iç içe yaşamıştır. Anadolu ve Mezopotamya da antik ve ortaçağda büyük oranda ayakta kalan tek yerdir. Hasankeyf inanılmaz güzellikte bir açık hava müzesidir.

Antik dönemde günümüze kadar birçok kültür ve medeniyete ev sahipliği yapmış olan Hasankeyf'i sırasıyla Hurru-Mitaniler, Asurlar, Urartular Medler, Persler, Romalılar, Bizanslılar, Emeviler, Abbasiler, Selçuklular, Artuklular, Eyyubiler ve Osmanlılar hüküm sürmüş her kültür kendi dönemine ait izler bırakmıştır. Örneğin Hasankeyf 12.yy'da Artuklular'ın başkentiydi ve tepesindeki darphanede emdir para üretiliyordu. Yine Hasankeyf'te ipek yolunun geçtiği kurulu köprü orta çağ döneminin en büyük taş köprüsüydü.

Hasankeyf taşınmaz bir kültürel mirastır. Türkiye'deki çok sayıda uzman ve bilim kişileri Prof. Zeynep ve Metin Ahunbay, Prof. Oluş Arık, Prof. Abduselam Uluçam da bunu belirtiyor. Planlandığı üzere 12 eserin 2 km kuzeydeki araziye kurulmasının temel olarak iki açıdan anlamı olmaz. Hasankeyf doğası ile bir bütündür. Ve buradan bir tek parçanın dahi koparılması gerekir. Geriye kalan binlerce mağara, yüzlerce yapı ve Dicle nehri ne olacak. Kurulması planlanan arkeoloji parkı bir disneyland parka benzeyecektir. Tarihin doğası ile bütünleşmesinin yanında çok önemli olan 2. nokta, yapıtların yapılış özelliklerinden dolayı (harç ve dolgu gibi) teknik olarak eserlerin taşınmamasıdır. Dokunulduğu zaman bu eserler dağılır ve eski özelliğine asla kavuşamaz. Türkiye'nin bu konularda başarılı bir deneyimini olmaması taşıma konusundaki endişe ve şüpheleri daha da arttırmaktadır. Kayalıkların kireç taşı özelliğinden dolayı suların gelmesi ile birlikte Hasankeyf kalesinin zamanla çökeceği beklenmektedir.

### **D.3) SOSYO- EKONOMİK ETKİLER**

95'i köy, 104'ü mezra olmak üzere Hasankeyf ilçesinin tümünü ve toplamda 313 km<sup>2</sup> alanı sular altında bırakacak olan bu baraj 55 bin ile 78 bin arasında insanı doğrudan etkileyecektir. Bu insanların çoğunluğu zorunlu bir göçe tabi tutulacaklar. Bu yerleşim birimlerinin çoğu verimli topraklara sahip olduğundan tarım arazileri (11.000 hektar) bölgede yok olacak, kendi toprakları ile geçinen bu insanların büyük kısmı yarın büyük kentlerin varoşlarında işsiz göçmenler olarak yaşamaya mahkûm edileceklerdir. Etkilenenlerin çok önemli bir kısmı önceki göç dalgaları ile gelen sosyo-ekonomik sorunlarla boğuşan Batman, Diyarbakır gibi büyük il ve ilçelere göç edeceklerdir.

Ilısu barajının etkileyeceği alanda Kürtler yaşamaktadır. 1500 kadar da Arap nüfusu vardır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi zaten öteden beri sosyal, kültürel, ekonomik, eğitim ve sağlık bakımından geri kalmıştır. Özellikle köy ve mevralar adeta devlet hizmetlerinden faydalanamaz durumdadır. Hasankeyf hariç baraj altında kalacak yerleşim yerlerinin tümü köy ve mevradır. Bu yerleşim yerlerinde yaşayan insanların temel geçim kaynakları tarım ve hayvancılıktır.

- Şubat 2006 tarihinde Diyarbakır ve Batman illerine bağlı baraj altında kalacak olan köylerinde 1300 aile üzerinden Diyarbakır GÖÇ-DER tarafından yapıldı. Bu araştırma sonucu bu insanların proje ve etkileri konusunda neredeyse hiç bir bilgiye sahip olmadıkları, Ilısu konsorsiyum veya DSİ tarafından bilgilendirilmedikleri ortaya çıkmıştır. Etkilenen insanların %70'den fazlası Ilısu projesini istemediklerini açıkça belirttiler.
- Ilısu projesi bölgesindeki insanların yarısı topraksız köylüdür. Bunların önemli bir kısmı büyük toprak sahipleri için çalışmakta, diğer bir kısım da hazine arazilerini işletmekte. 153 şarta göre bu insanlar için en fazla bir kredi verilmesi planlanmaktadır. Ilısu projesinin gerçekleşme durumunda bu kesim en olumsuz şekilde etkilenecek kesim olacaktır.
- Küçük toprak sahibi köylülerin mülklerinin kamulaştırılması sonucunda alacakları düşük miktar tazminat ile yeni bir hayat kurmaları, konut, iş edinmeleri mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla alacakları tazminatı bir iki sene içinde tüketen olan bu insanlar hayatlarının geri kalan kısmını yoksulluk içerisinde geçireceklerdir. Köyde tarım, hayvancılık ile uğraşan ve bir şekilde hayatlarından memnun olan bu insanların kentlerde yoksulluk ve açlıkla karşı karşıya kalma tehlikesi söz konusudur. Her ne kadar bu insanların aylık ortalama gelirleri düşük ise de masraflarının azlığı, tüketici değil üreticilik yanlarının daha gelişkin olması nedeniyle bu parayla geçimlerini

sağlayabiliyorlardı. Üreticilik nitelikleri göç sonrasında azalacak, tüketici eğilimi ağır basan bir yaşam sürmeye başlayacaklardır.

- Kentlere göç edecek olan özellikle genç nesli tehlikeler beklemektedir. Farklı bir kültüre sahip olan ve kent kültürüne yabancı olan bu neslin dejenerasyona uğraması da söz konusu olabilecektir. Ailelerin çocukların okul masraflarını karşılayamaması, çocukları sokakta çalışmaya itecektir. Çocukların küçük yaşta çalıştırılması ve sokak çocuklarının sayısında bir artış olması kaçınılmazdır. Yine çocukların suç işleme eğilimleri artış gösterecektir.
- Yine göç, kadınlar açısından da sorunlu olacaktır. Kadınların çevre ile ilişkileri zayıflayacak, iletişim kuramayacak, şehirde adeta 4 duvar arası bir arasında bir cezaevi hayatı yaşar konuma gelecektir.
- Göç edecek kişilerin adadillerinin Kürtçe olması ve bunların çoğunluğu Türkçeyi yeterince kullanamayacak olmaları sosyal ilişki geliştirmeleri önünde çok ciddi engeller çıkaracaktır. Bu insanlar bu haliyle psikolojik ve sosyal olarak olumsuz etkilenip içe kapalı bir yaşam sürmelerine yol açacaktır. Yine göç edecek kişilerin ciddi bir kısmı okuma yazma bilmemekte ve kente uyum ve kendini ifade etmede sorunlarla karşılaşacaklardır. Özellikle Batı illerine yerleşecek kişiler oralarda çok büyük uyum sorunları yaşayacaklardır. Göç edilecek yeni yerleşim yerinde etnik köken nedeniyle dışlanma, potansiyel suçlu gibi değerlendirilme söz konusu olabilecektir.
- Göç edecek nüfus köylü nüfustur. Kişilerin göç öncesi yaşam alışkanlıklarını bir anda bırakmak durumunda kalmaları ve hayatlarının ikinci yarısında edindikleri tüm birikimlerini bir tarafta bırakmaları ve göç sonrası yaşam koşullarına uyum sağlamaları güç olacaktır.
- Yine halen nüfusun fazlalığı nedeniyle hizmet üretmekte zorlanan belediyeler açısından da bu göç dalgası mevcut sorunları daha da ağırlaştıracaktır. Ani bir şekilde gerçekleşecek olan bu göçü kaldırmakta ve bu nüfusa hizmet götürmekte belediyeler oldukça zorlanacaktır.
- Kentlere gelecek olan insanlar daha çok kentlerin kenar mahallelerine yerleşeceklerdir. Gecekondulaşmada artış olacak ve buralarda çok sağlıksız koşullarda yapılaşmalar ortaya çıkacaktır. Göç öncesi genellikle müstakil köy evi yaşantısından, göç sonrası ağırlıkla gecekondu yaşamına geçiş söz konusu olacaktır.
- Yeniden Yerleşim Eylem Planında mülkleri baraj altında kalacak kişilerin “kırsal yeniden yerleşimi tercih etmesi durumunda, yeniden yerleşim alanı için yakın civarda bir nokta önerilir” denilmektedir. Ancak burada kişilerin istekleri değil devletin önerdiği yerde yerleşme şartı aranmaktadır. Bu yeni yerleşim yerlerine gelecek insanlar nasıl geçinecekleri en önemli sorunu teşkil etmektedir.
- 153 şart tazminat yerine yeniden yerleşim öngörüyor. Fakat bölgede sağlıklı yeni yerleşim yerlerinin kurulması uygun toprak yetersizliğinden mümkün olmayacaktır. Bu boyutla ilgili şartlar böylece asla yerine getirilemeyecektir.

Ayrıca İlisu konusunda 80’li yıllardan bugüne Kürt sorunun çözümsüzlüğünden dolayı devam eden çatışma ortamını dikkate almak lazım. 90’lı yıllarda 3 milyon insan zorla göç ettirildi ve sistematik insan hakları ihlalleri yaşandı. Son üç yılda yeniden gelişen çatışma ortamında İlisu projesinden etkilenenlerin yeniden yerleşim ile ilgili kendi haklarını ciddi bir şekilde aramaları zordur. Bu nedenden de dolayı bu projede asla katılımcılıktan bahsedemeyiz.

Sonuç olarak şu söylenebilir: İnsanların yerlerinden zorla çıkarılmaları bir insan hakkı ihlalidir. Bu bir baraj nedeniyle bile olsa sonuç değişmemektedir.

## **E) Ilisu Baraj Projesi ve 153 Şart**

Ilisu Projesine Almanya, Avusturya ve İsviçre hükümetleri kredi onayını Mart 2007’de verdi. Ancak sözleşme imzalanırken bu kredi teminatı kültürel, sosyal, çevre ve siyasi alanlarda düzenlemeleri içeren 153 şart’a bağlandı. İngilizce Terms of Reference (TOR) diye tanımlanan bu şartlar ile Ilisu projesi özellikle yeniden yerleşim alanında çok sayıda düzeltmeye tabi tutuldu ve projenin ancak uluslararası standartlar (Dünya Bankası, OECD) yerine getirildiğinde uygulanacağı söylendi. Bu şartların uygulanmasını izleyecek bir "Uzmanlar Komitesi" oluşturuldu. Uzmanlar komitesi tarafından 2008 yılı içinde bölgede iki defa araştırma yapılmıştır ve Türkiye’nin henüz hiçbir şartı yerine getirmediğini tespit etmiştir. Bunun ve yıllardır yürütülen kampanyalar sonucunda 2008’in Aralık ayında üç Avrupalı hükümetler kredi teminatını askıya alıp, Türkiye’ye şartları yerine getirmek için 180 günlük bir süre tanınmıştır. Bu askıya alınmayla bizim iki yıldır dile getirdiğimiz eleştiriler doğru olduğu ortaya çıkmıştır. Avrupalı hükümetler bu sürecin sonunda Ilisu projesinden kesin geri çekilmeleri gerekmektedir. Çünkü: 153 şart yerine getirilse dahi proje kabul edilir düzeye getirilemez. İnsanlık tarihi açısından son derece bir kültürel miras yine yok olacak, çok zengin ekosistemimiz ciddi zarar görecektir, etkilenenlerin durumunda kısmi bir düzeltme olacak ve bölgesel kalkınma durumunda bir değişiklik olmayacaktır.

### **E.2) Uluslararası etkiler**

Suriye ve özellikle Irak’ta Dicle’nin suyu hem içme hem de sulama için kullanılmakta. Ancak Dicle nehri üzerindeki Ilisu ve planlanan diğer barajlar Irak ve Suriye’ye akan suda hem kalitede hem de miktarda düşüş anlamına gelmektedir.

Dicle havzası baraj gölleri, Türkiye’ye akışı uzun süre geri tutabilme imkanını sağlamakta. Türkiye, Irak ve Suriye arasında Dicle ve Fırat sularının kullanımı üzerine herhangi bir uluslararası anlaşma olmadığından dolayı bu olanak ciddi bir risk teşkil etmektedir.

Türkiye tarafından Dicle ve Fırat üzerinden inşa edilen barajlarla şu uluslararası anlaşmalar/konvansiyonlar ihlal edilmektedir:

- en başta: BM’nin sınırları aşan taşımacılığa uygun olmayan nehirler konvansiyonu, 1997
- Dünya Bankası OP 7.50
- Dünya Barajlar Komisyonu (WCD) Raporu, 2000

## **F) HUKUKSAL SÜREÇ (Dava dosyaları)**

Türkiye’de toplam dört dava Ilisu projesi ile ilgili yürümektedir. İlki 1999’da Hasankeyf Belediyesi ve 3 ayrı STK tarafından Hasankeyf’in 1. Derece sit alanı olması, ikincisi ise 2003’de bir avukat tarafından projenin ihalesiz bir konsorsiyuma verilmesi sebebiyle açılmıştır. Hasankeyf’i Yaşatma Girişimi koordinatörlüğünde ise şu iki dava açılmıştır:

27.10.2006 gün yayınlanan “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun Baraj Alanlarından Etkilenen Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunması ile İlgili İlke Kararı”nın 2. ve 3. Maddelerinin yürütmesinin durdurulması ve iptali istemi ile girişimimiz tarafından Danıştay 6. dairesinde dava açılmıştır. Ayrıca 12.07.2006 tarihli Batman İli, Hasankeyf İlçe Merkezinin yeni yerleşim yeri olarak belirlenen alanın acele kamulaştırmasını içeren Bakanlar Kurulunun kararı, hukuka aykırı olması nedeniyle öncelikle yürürlüğünün durdurulması ve yargılama sonunda iptaline karar verilmesi nedeni ile girişimimiz tarafından Danıştay’a dava açılmıştır.

İlgili ilke kararının iptalini gerektirecek hukuksal düzenlemeler hem iç hukukunda hem de Türkiye'nin taraf devlet olarak imzalamış olduğu uluslararası sözleşmelerde mevcuttur. Ancak Türkiye imzalamış olduğu bu uluslararası sözleşmelere ve kendi iç hukuk mevzuatına aykırı uygulamalar sonucunda Ilısu baraj projesini hayata geçirmek istemektedir.

#### Anayasaya-Kültür ve Tabiat varlıklarının Korunması Kanuna Aykırılık

Anayasamızın 63. maddesinde “**Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunması sağlar**” ifadesi yer almaktadır. Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere devletin korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve muhafazası bakımından bir sorumluluğu bulunmaktadır. Ancak dava konusu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun baraj alanlarından etkilenen taşınmaz kültür varlıklarının korunması ile ilgili ilke kararında “**taşınmaz kültür varlıklarının yerinde korunmasına, başka bir yere taşınmasına veya belgelenerek su altında bırakılmasına ilişkin önerilerin koruma bölge kuruluna sunulmasına,**” karar verileceği ilan edilmiştir. Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının başka bir yere taşınması veya belgelenip su altında bırakılması kültür ve tabiat varlıklarının korunması amacını gütmemektedir. Zira *tarihsel ve kültürel bir değer belgelenmiş olsa dahi sular altında bırakılması kanaatimizce bir koruma yöntemi olmayıp tarihin tamamen sular altına gömülmesine hizmet edecek nitelikte bir karar olacaktır.* Kaldı ki kültür ve tabiat varlıklarının başka bir yere taşınması aşamasında dahi ilgili değerlerin kültür ve tabiat varlığı özelliğini kaybettirecek bir çok tahribata uğrayacağı ve bu uygulamanın da tarihsel değerlerin katledilmesinden öteye gitmeyecek bir uygulamaya neden olacağı aşikârdır. Kısacası dava konusu Koruma Yüksek Kurulu Kararıyla Kültür ve tabiat varlıklarının korunmasıyla ilgili diğer önlemler bir tarafa bırakılarak tarihin sular altında kalmasını meşrulaştıracak veya başka bir yere taşınma aşamasında tahribata yol açacak hukuksal bir karar elde edilmeye çalışılmıştır.

2863 Sayılı Kültür Ve Tabiat Varlıklarının Korunması Hakkındaki Kanununun 9. maddesine göre “Koruma Yüksek Kurulunun ilke kararları çerçevesinde koruma kurullarınca alınan kararlara aykırı olarak, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında, her çeşit inşai ve fiziki müdahalede bulunmak, bunları yeniden kullanıma açmak veya kullanımlarını değiştirmek yasaktır. Onarım, inşaat, tesisat, sondaj, kısmen veya tamamen yıkma, kazı veya benzeri işler inşai ve fiziki müdahale sayılır.” Kültür ve tabiat varlıklarının başka bir yere taşınması veya belgelenerek sular altında bırakılmasının da ilgili maddede sözü geçen fiziki ve inşai müdahale sayılacağı kuşku götürmez bir gerçektir.

2863 Sayılı Kültür Ve Tabiat Varlıklarının Korunması Hakkındaki Kanunun 10. maddesine göre “Her kimin mülkiyetinde veya idaresinde olursa olsun, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını sağlamak için gerekli tedbirleri almak, aldırarak ve bunların her türlü denetimini yapmak, Kültür ve Turizm Bakanlığına aittir. “ Hem Anayasamızda hem de Kültür Ve Tabiat Varlıklarının Korunması Hakkındaki Kanunun 10. maddesinde devletin ve bakanlıkların sorumluluğu vurgulanmış, ancak Kültür Ve Turizm Bakanlığı kendi sorumluluğunu yerine getirmedeği gibi kendi sorumluluk alanıyla çelişen hatta ihmal olarak addolunacak kurul kararlarıyla gerekli korumayı sağlamak şöyle dursun tarihsel ve kültürel değerlerin tamamıyla yok edilmesi sonucunu doğuracak kararlara bu ilke kararıyla imza atmıştır.

2863 Sayılı Kültür Ve Tabiat Varlıklarının Korunması Hakkındaki Kanunun 65. maddesine göre; Bu Kanunun 9 uncu maddesine aykırı hareket edenler: “Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının yıkılmasına, bozulmasına, tahribine, yok olmasına veya her ne suretle olursa olsun zarara uğramalarına kasten sebebiyet verenler iki yıldan beş yıla kadar ağır hapis ve ellibin liradan ikiyüzbin liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılırlar.” Dava konusu Kültür ve tabiat varlıklarını koruma yüksek

kurulunun baraj alanlarından etkilenen taşınmaz kültür varlıklarının korunması ile ilgili ilke kararında yukarıda açıkladığımız nedenlerle kültür ve tabiat varlıklarının başka bir yere taşınması veya belgelenerek sular altında bırakılması ilgili maddelerde bahsedilen tahrip ve yok olma niteliğinde olup, asıl amacı kültür ve tabiat varlıklarını koruma ve muhafaza etme olan Kültür ve Turizm Bakanlığının bu amacıyla bağdaşmayacak kararlar alması da hukuki olmayıp, ilgili işlemin iptalini gerektirecek niteliktedir.

## **G) ALTERNATİF ÖNERİLERİMİZ**

Ilısu projesinin alternatiflerini ele almayı iki bölmek gerekir çünkü proje sahipleri ülkenin enerji ihtiyacını ve bölgenin ekonomik olarak kalkınması sürekli vurgularl.

Türkiye'nin çok yanlış bir enerji politikası güttüğünü en başta belirtmek gerekir. Türkiye'nin hidroelektrik potansiyeli incelendiğinde, Eylül 2005 itibariyle işletmeye açılan 136 adet HES'in kurulu gücü 12619 MW'tır. Bu toplam enerji üretimin tahminen %25-30'üne denk gelmektedir. Bunun yanında ağırlık olarak doğal gaz ve petrol santrik santrallere veriliyor. Başka enerji çeşitleri neredeyse hiç bulunmamakta. 2006 yılı tüketim değerlerine göre, Ilısu 3822 GWh yıllık üretim ile sadece katkısı % 2 olmaktadır. Bunun anlamı Ilısu HES ile Türkiye'nin enerji sorununa pek çare olamayacağıdır. Benzer şekilde nükleer santraller ile de enerji açığımızı kapatabilmemiz mümkün değildir.

Türkiye'nin baştan sona yeni bir yaklaşıma ihtiyacı gerek var: En başta yenilenebilir enerji türleri geliştirilmeli. Bunun yanında kullanımda tasarufun geliştirilmesi önem kazanmaktadır. Ancak herşeyden önce elektrik hatların onarılmasıdır. Türkiye'deki resmi enerji kaybı miktarı olan % 20 civarındadır. Bu kayıp OECD ortalaması olan % 6'a doğru çekilirse (örneğin %14-15'e indirilirse), Ilısu projesi için planlanan toplam yatırım maliyetiyle (2 Milyar Euro), üretilmesi planlanan enerjiden daha fazla (3-4 kat) elektrik enerjisi tasarufu mümkündür. Bu adım şu açıdan da önemli: Gerçekten de iddia edildiği gibi enerji tüketimi her yıl %8 kadar artacak mı? HES'lerin – özellikle büyüklerin - kurulması en son atılacak adımlardan biri olmalı.

Yenilenebilir enerji türlerinden en ön plana çıkan rüzgar ve güneştir. Ülkemizde ekonomik rüzgar enerji kapasitesi 20 bin MW'a kadar çıkıyor. Rüzgâr enerjisi artık ucuz bir şekilde kurulabilmektedir. Bölgemizde (örneğin Diyarbakır-Urfa-Mardin üçgeninde) çok uygun rüzgâr koridorları bulunmaktadır. Yine sürekli rüzgârın olduğu yükseklikler vardır. Burda büyük bir potansiyelin olduğu görülmektedir.

Yine ülkemizde büyük potansiyeli bulunan temiz ve ihtiyaç duyulan her yerde iletim hatlarına gerek duyulmadan kullanılabilen güneş enerjisi ve teknolojilerine daha fazla yatırım yapılmalıdır. Türkiye'nin en fazla güneş enerjisi olan bölgesi Ilısu projesinin olduğu ve Akdeniz bölgesidir. Güneş enerjisinin yatırım maliyeti henüz yüksek olsa da böylesi adım stratejik olmalı. Üçüncü yenilenebilir enerji türü olarak yerel düzeyde biogaz geliştirilmeli.

Resmi ağızlarca sık sık dile getirilen bölgesel kalkınma argümanına karşı şunları belirtebiliriz: Hiç bir şeyin gerçekleşmemesi bile Ilısu projesinden daha sağlıklıdır. Bölgenin kalkınması için kısa süreli hayvancılığın yeninden geliştirilmesi ve 90'lı yıllarda zorla göç ettirilen insanları ciddi bir şekilde destekleyip köylere dönmelerini sağlamak önem kazanmaktadır. Bölgemizde var olan HES'lerin elde ettikleri gelirinin %5'i bölge halkına doğrudan verilse, bu kısa sürede çok sayıda olumlu gelişmeye neden olacaktır. Su kaynağı bizim bölgemize ait olduğuna böylesi talep ters olarak anlaşılmalıdır.

Orta ve uzun vadeli ise sürdürülebilir ilkelere dayanan bir turizmin geliştirilmesi şarttır. Kültürel miras potansiyelin dünya çapında en yüksek düzeyde olan Yukarı Mezopotamya bizzat bunu zorlamaktadır.

Kısaca biz şunu iddia etmekteyiz: Ilısu proje bütçesi bölge turizmüne veya yenilenebilir enerji türlerine yatırılrsa, sosyal ve ekolojik kayıplar olmadan bölgeye yıllık ekonomik girdisi Ilısu projesinin 3-5 katı olacaktır.

## ***ETKİNLİKLER'den FOTOGRAFLAR***

**H) HUKUKSAL DELİLER:** Anayasa, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma kanunu, uluslar arası sözleşmeler, ilgili raporlar, fotoğraflar, cd görüntüleri, tanık beyanlar

### **D) SONUÇ VE İSTEM**

Devlet yatırımları yapılırken kültürel ve doğal değerleri göz ardı etmektedir. Hükümetimizin yatırım mantığı uygarlıkların izlerini taşıyan Hasankeyf'i de tehdit etmektedir. 50-70 yıl ömrü olan bir barajın binlerce yıllık bir antik kenti suya gömmesinden üzüntü duyacak hassasiyeti göstermemektedir. Enerjinin daima bir alternatifi vardır. Ancak bir daha inşa edilmesi mümkün olmayacak binlerce yıllık tarihi ve kültürel değeri olan Hasankeyflilerin alternatifi yoktur. Bu nedenlerle Ilısu Barajı projesinin çevresel etkileri, tarihi etkileri, sosyal ve kültürel yapıya zararları ile ekonomik olmadığına heyetinizce tespitinin ve kamuoyuna duyurulması ve ilgili kurumlara bildirilmesini, Hasankeyf'in UNESCO'nun Dünya Mirası listesine alınmasını tavsiye niteliğinde önermenizi ve Birleşmiş Milletler tarafından 1997'de hazırlanan 'Uluslararası, taşımacılığa uygun olmayan akarsular konvansiyonu'nu Türkiye gibi henüz imza atmamış ülkelerin de sürece dahil olmaları yönünde bir çağrı yapmanızı arz ve talep ederiz.

Teşekkür!!!

Latin Amerika Su Mahkemesi, Heinrich Böll Vakfı ve Diyarbakır Yerel Gündem 21'e!

- EKLER: 1- 04.10.2006 Tarihli Dava Dilekçesi  
2- 26.06.2006 Tarihli Dava Dilekçesi  
3- Doğa Derneği Çevre Raporu  
4- Murat Biricik Çevre Raporu  
5- Yrd. Doç. Bilal Gümüş Enerji Rapor( Dicle Üniversitesi)  
6- Diyarbakır Göç-Der Alan Çalışması Raporu  
7- Arkeolog Meral Kaya Arkeolojik Rapor  
8- Prof. Dr. Zeynep Ahunbay'ın Raporları  
9. Hasankeyfi Yaşatma Girişimi Kamulaştırma Raporu  
10- Harita ve Fotoğraflar